

Развитие на банковата система в България през периода 2007 – 2015 г. Влияние на световните кризисни процеси

Силвия Трифонова*, Аглика Кънева**

Резюме: Настоящото изследване е посветено на развитието на българската банкова система през периода 2007-2015 г. под влияние на световните кризисни процеси. На първо място, са анализирани измененията в надзорната рамка на банковите рискове в страните членки на ЕС и в частност в България, насочени към по-ефективен контрол и пруденциален надзор върху кредитните институции. Важно значение се отделя на детайлизираните изисквания за оценка на капиталовата адекватност на банките, въведените пет нови капиталови буфери и ролята на стрес-тестовите като значим инструмент на риск-менджмънта в банките. На второ място, е направен анализ на развитието на българската банкова система под влияние на глобалната финансова криза и дълговата криза в еврозоната. Изследвани са определени ключови показатели за българската банкова система през периода януари 2007 г. – май 2015 г., което позволява да се открие въздействието на световните кризисни процеси върху дейността на банките в България.

Ключови думи: банки, банкова система, рискове в банковата система, финансови показатели на банките, финансова криза.

JEL: G210.

* Силвия Трифонова е доктор, доцент в катедра „Финанси“ на УНСС, e-mail: trifonovasilvia@yahoo.com

** Аглика Кънева е доктор, гл. асистент в катедра „Финанси“ на УНСС, e-mail: aglika.kaneva@abv.bg

1. Промени в надзорната рамка на рисковете в банковата система на ЕС и България под влияние на световните кризисни процеси

Световната икономика бе изправена пред колапс през август 2008 г. Доверието – най-важният жизнен фактор за здравето на финансовата система, бе сринато, финансовите институции отказваха да правят бизнес една с друга, хората масирано изтегляха своите авоари от банките и като цяло всичко показваше, че реалната икономика е изправена пред Велика депресия. И както изведнъж кризата се материализира, впоследствие изглежда тя така и се разреши. Това, което светът преживя, е почти системна криза, традиционно дефинирана като колапс на цялата финансова система, последван от икономическа депресия.

Финансовата система, и в частност банковата, са уязвими към множество видове рискове, които произлизат както от външни за системата причини, така и са генерирани вътре в самата система. Някои шокове са идиосинкратични, т.е. засягат само дадена институция или актив, докато други са систематични, т.е. влияят върху цялата финансова система и реална икономика. Пример за идиосинкратичен риск е банкрутът на отделна малка или средна банка, породен например от вътрешна из-

мама или неефективен мениджмънт. Този фалит обикновено не е от голям публичен интерес. Банки фалират непрекъснато и навсякъде. Ситуацията обаче е различна при специалния случай на „твърде големите, за да фалират“ (too big to fail) институции. При някои обстоятелства един идиосинкратичен шок може да доведе до възникване на системен риск.

През последния половин век, допреди няколко години, системният риск е от компетенцията само на единици учени, експерти и полиси-мейкъри. Преобладаващият подход, който действа през този период, е да се изследва рискът на индивидуални компоненти на финансовата система поотделно, а не в съвкупност, тъй като обект на интерес е институцията, а не системата. Пример за това са Базелските споразумения – основното тяло на международните финансови регулации – които са фокусирани върху индивидуалното пруденциално поведение вместо върху финансовата система в нейната цялост.

Серията от кризи, която стартира през 2007 г., демонстрира безразсъдството на това мислене. 2007-а обаче не е първата година, в която е налице системен риск – този риск е характерен още, когато е създадена първата финансова система и досега е неизбежен спътник на пазарната икономика. Той е реален и признат още в началната ера на глобализация – 1873-1914 г., по-късно е ограничен през периода на силно регулирана финансова система след Втората световна война, но след краха на Бретън-уудската валутна система през 1971 г. този риск отново се засилва. Системният риск е най-разрушителен за напредналите финансови пазари, при всички случаи свързва с малка и неразвита финансова система е много по-изгръжлива към проблемите във финансовия сектор.

В отговор на световните кризисни процеси, развитите икономики и международните финансови организации предприемат

стъпки за прекратяване на деструктивните практики от годините на финансовия бум и за налагане на рестрикции върху големите, системно значими финансови институции. Целта е да се избегнат бъдещи фалити във финансовия сектор за сметка на данъкоплатците и да се въведат нови, по-строги правила и ограничения пред банките и небанковите финансови посредници.

На практика през 2010 г. е извършена ревизия на световното финансово регулиране, за да се промени начинът, по който работят кредитните институции и финансови пазари. Въвежда се нова регулативна рамка и надзорна архитектура в САЩ и ЕС. Централните банки създават детайлизирана рамка за надзор за намиране на общи решения за контрол и въздействие върху кредитните институции. Новата световна регулаторна рамка на капитала – Базел III, стимулира развитието на методи и техники, чрез които се цели банките да управляват по-лесно риска, а оттам и да оказват положително въздействие върху нивата на капиталовата адекватност. В Евросъюза се създават нови регулаторни органи с влияние върху страните-членки за оптимално добри взаимодействия и контрол в ЕС и извън него.

От 1 януари 2014 г. влиза в сила т.нар. „Пакет ДКИ IV/РКИ“ (Директива за капиталови изисквания, ДКИ IV и Регламент (ЕС) за капиталовите изисквания 575/2013). Тази актуализирана рамка за капиталовите изисквания на практика транспонира в законодателството на ЕС правилата на последните глобални стандарти за капиталова адекватност – Базел III. Пакетът ДКИ IV/РКИ замества предходната директива за капиталовата адекватност, издана за първи път през 1993 г. Основната цел на Пакета ДКИ IV е да стабилизира и засили банковата система в ЕС след тежките кризисни събития, обхванали икономиките през последните години, като направи банките по-устойчиви. Банките следва да заделят повече и по-качествен капитал като

буфер срещу евентуални кризи (EU Bank Capital Requirements Regulation and Directive, European Parliament News, Economic and Monetary Affairs, 15 April 2013).

Българската банкова система е обект на законодателната рамка за прилагане на новата регулаторна рамка на капитала - Базел III в ЕС, т.е. Пакета ДКИ IV/РКИ (CRD IV). Пакетът съдържа следните два документа:

1) Регламент за капиталовите изисквания (РКИ) (Регламент (ЕС) № 575/2013) (REGULATION (EU) No 575/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012, OJ L 176, 27.6.2013) – пряко приложим за държави-членки на ЕС, които се отнася до пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници (CRR). Този регламент създава единен набор от правила в целия ЕС, като по този начин елиминира произволното третиране от националните органи и гарантира сигурност във всички пазарни участници в ЕС.

2) Четвъртата директива за капиталовите изисквания (Директива 2013/36/ЕС) за достъп до дейността на кредитните институции и пруденциалния надзор на кредитните институции и инвестиционните посредници (CRD IV) (DIRECTIVE 2013/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC, OJ L 176, 27.6.2013), която за разлика от регламента, следва да се инкорпорира в националните законодателства на страните-членки на ЕС. Правилата за възнагражденията и бонусите на банкерите, пруденциалния надзор, корпоративното управление и капиталовите буфери са оставени под отговорността на националните

компетентни органи в държавите-членки. Четвъртата директива за капиталовите изисквания е транспонирана в българското законодателство през март 2014 г. (в сила от 25 март 2014 г.).

Регламентът и директивата съставляват основната европейска правна рамка, уреждаща правилата за достъп до осъществяване на дейност за кредитните институции и инвестиционните посредници, както и приложимите за тях надзорна рамка и пруденциални правила.

Законът за БНБ, Законът за кредитните институции (ЗКИ) и актовете по прилагането му, Регламент № 575/2013 и прилежащите му актове, както и насоките, препоръките, стандартите и други указания, приети от ЕБО, формират правната уредба, определяща целите и инструментариума на банковото регулиране и правилата, касаещи дейността на кредитните институции у нас.

Пакетът ДКИ IV/РКИ въвежда изискванията за изчисляване на съотношението на капиталова адекватност, съотношението на базовия собствен капитал от първи ред и съотношението на капитала от първи ред, както и капиталовите изисквания за кредитен, пазарен и операционен риск. Дефинирани са минималният размер, елементите и структурата на собствения капитал на кредитните институции и минималните капиталови изисквания за поеманите от тях рискове, както и изискванията за оповестяване. Съгласно чл. 92 от РКИ съотношенията на капиталова адекватност като процент от общата рискова експозиция, са следните:

- Съотношение на базов собствен капитал от първи ред (Common Equity Tier 1, CET1) – 4.5%;
- Съотношение на капитал от първи ред (Core Tier 1) – 6%;
- Съотношение на обща капиталова адекватност (Capital Adequacy) – 8%.

С въвеждането на глобалната регулаторна рамка Базел III в европейското законодателство чрез Директива 2013/36/

ЕС (CRD IV) се създават 5 нови капиталови буфера:

- предпазен капиталов буфер (Capital conservation buffer);
- специфичен за всяка банка антицикличен капиталов буфер (Countercyclical buffer),
- буфер за системен риск (Systemic risk buffer),
- буфер за глобална системно значима институция - ГСЗИ (Global systemic institutions buffer);
- буфер за друга системно значима институция - ДСЗИ (Other systemic institutions buffer).

У нас БНБ приема решение за поддържане на предпазен капиталов буфер от всички банки, както и изискване за определяне на капиталов буфер за системен риск от рисково претеглените експозиции в страната, формирани от банките, произтичащи от Наредба № 8 от 24 април 2014 г. на БНБ за капиталовите буфери на банките (Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г.), както следва:

1. Предпазен капиталов буфер – с въвеждането му се цели да се избегнат бъдещи ситуации, при които, ако банките имат затруднения да се използват държавни помощи, т.е парите на данъкоплатците. Чрез този буфер се осигуряват допълнителни средства, които следва да се използват при необходимост от възстановяване и реструктуриране на финансова институция в условията на криза. Банките следва да поддържат предпазен капиталов буфер от базов собствен капитал от първи ред (СЕТ1), равняващ се на 2.5% от общата сума на тяхната обща рискова експозиция. Предпазният капиталов буфер има действие от влизането в сила на Наредба № 8 от 24 април 2014 г. на БНБ за капиталовите буфери на банките, обнародвана в държавен вестник на 13 май 2014 г.

2. Капиталов буфер за системен риск – неговата цел е да се запазят натрупаните до настоящия момент капиталови резерви в българската банковата система,

както и да се преготврати и намали ефектът от дългосрочни нециклични системни или макропруденциални рискове, които биха могли да предизвикат смущения във финансовата система. Буферът е в размер на 3% от рисково претеглените експозиции в Република България, а по преценка на БНБ се прилага и за експозиции в трети държави. Буферът за системен риск влиза в сила от 31 декември 2014 г. и се прилага към всички банки в нашата страна.

БНБ идентифицира глобална системно значима институция (ГСЗИ), както и друга системно значима институция (ДСЗИ) на индивидуална или консолидирана основа (Наредба № 8 от 24 април 2014 г. на БНБ за капиталовите буфери на банките, Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г.). Основните критерии за определянето на една институция като ГСЗИ са следните: а) размер на групата; б) взаимосвързаност на групата с финансовата система; в) заменяемост на услугите или на финансовата инфраструктура, предоставяна от групата; г) сложност на групата; д) трансгранична дейност на групата, в т.ч. трансгранична дейност между държави членки и между държава-членка и трета държава. Относно идентифицирането на дадена институция като ДСЗИ се прилагат критериите: а) размер; б) значимост за икономиката на Република България или на ЕС; в) значимост на трансграничните дейности; 4. взаимосвързаност на институцията или групата с финансовата система. БНБ прави ежегодно преглед на идентификацията на ГСЗИ и ДСЗИ.

Затягането на правилата във финансовата система чрез приемането на новите регулаторни капиталови изисквания в България в съответствие с международните стандарти, показва ясно, че е необходимо да се ограничат рисковете пред системата и да се даде възможност за предупреждение и действия при неблагоприятна икономическа ситуация. Едни от основните инстру-

менти на банковия надзор днес са стрес-тестовите на банките, предназначени за проверка на хипотетични негативни сценарии, свързани с евентуално неблагоприятно развитие на икономиката, валутния курс или други макроикономически параметри. Извършването на стрес-тестове не представлява само оценка на капитала, тъй като служи като инструмент за управление на риска, който подпомага изготвянето на рисковия профил на банката, отразяващ нейната устойчивост към вътрешни и външни шокове (Указание за извършване на стрес-тестове в рамките на процеса на надзорен преглед (Преработена рамка), БНБ, София, 2009 г., с. 6). Рамката на извършване на стрес-тестове с нейните качествени и количествени аспекти е неразделна част от системата за управление на риска в банката (Наредба № 7 от 24 април 2014 г. на БНБ за организацията и управлението на рисковете в банките, Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г.).

Най-добрата рамка за извършване на стрес-тестове е да се обхванат няколко събития, като към всяко от тях се прилагат различни степени на шок. Сценариите трябва да включват значимите за една банка видове риск (кредитен, пазарен, операционен, лихвен, ликвиден и др.). Стрес-тестовите следва да покриват набор от рискове и бизнес дейности, вкл. и на ниво институция. Влиянието на тези тестове обикновено се оценява спрямо една или няколко мерки, а именно: стойност на активите; счетоводна печалба и загуба; икономическа печалба и загуба; регулаторен капитал или рисково претеглени активи; изисквания за икономически капитал; ликвидни разризи. Резултатите от еднофакторни анализи могат да се използват за установяване на сценарии с комбинация от няколко рискови фактори, на които може да бъде изложена банката. Нито един рисков фактор не бива да бъде пропуснат при извършването на стрес-тестове. Вземат

се под внимание специфичните за банката типове уязвимост, секторните характеристики на банката, експозициите ѝ към специфични продукти или бизнес линии и политиките ѝ на финансиране. Всяка банка сама определя подходящия времеви хоризонт на стрес-теста в съответствие с характеристиките на своя портфейл, като например надежна структура и ликвидност на тестваните експозиции, вкл. рисковия профил и целта на съответния стрес-тест. Стрес-тестовите се характеризират с оценки на големината на загубите, в т.ч. събития, склонни да генерират максимални щети за банката – чрез финансова загуба или загуба на репутация. Те също целят да откриват скрити рискове и взаимодействия между рисковете, и да показват кои сценарии ще нарушат жизнестойността на банката (т.нар. „обратни стрес-тестове“).

Стрес-тестовите получават по-гъвкав регламент и широко приложение с приемането на споразумението за капитала Базел II през 2007 г., включително и в България. Макар че подобни тестове са използвани и преди това в българската банкова система – над 13 години БНБ проверява кредитните институции, без да е задължително те да знаят, защото за стрес-тестовите се ползват финансовите резултати, публикувани в техните отчети (Реакция при стрес, ТЕМА, 2014 г., Димитрова, П.). Върху тях се прилагат модели, изработени в БНБ. Когато изводите от анализа са притеснителни, управление „Банков надзор“ предприема необходимите мерки.

В условията на глобалната финансова криза и суверенната дългова криза обаче ролята на стрес-тестовите нараства значително, тъй като банките трябва да разполагат със солидни капиталови буфери, за да могат да противостоят на силни и неочаквани шокове в счетоводните им баланси. Мониторингът на рисковете и

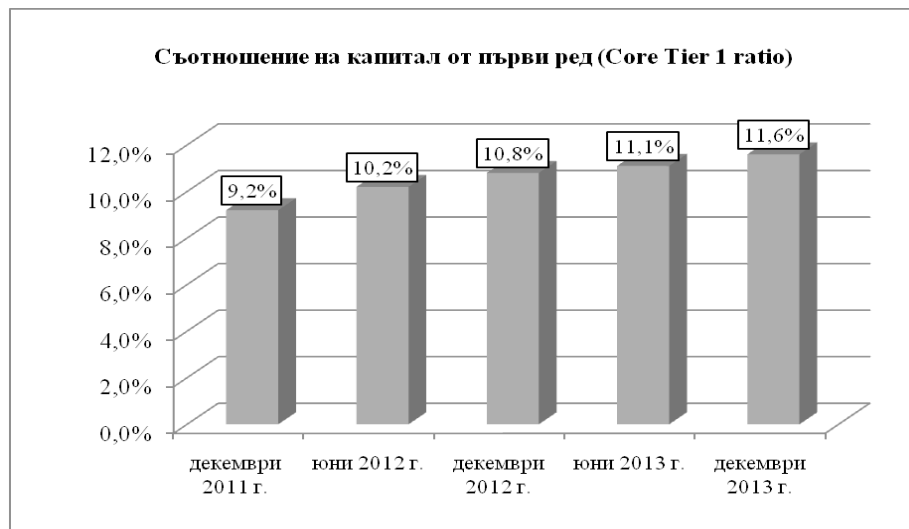
измерването на тяхната сила са ключови предпоставки за откриването на системни рискове. За първи път макроикономически стрес-тестове са въведени от МВФ в отговор на Азиатската финансова криза в края на 90-те години на миналия век (A Macro Stress Testing Framework for Assessing Systemic Risks in the Banking Sector, ECB Occasional Paper Series, No. 152, October 2013, European Central Bank, Frankfurt am Main, p. 9). Макар че финансови кризи са съществували и много преди това, Азиатската криза дава ярък пример за това как нестабилността на финансовия сектор се разпространява бързо сред множество държави. Това налага необходимостта условията във финансовата система да бъдат оценявани от системна перспектива, а не само от гл.т. на индивидуалната институция. От този момент досега използването на стрес-тестове се задълбочава, особено при глобалната финансова криза. В САЩ и в ЕС стрес-тестовете се превръщат в част от инструментариума на политиката за управление на кризи (ECB Financial Stability Review, Special Feature, December 2010, European Central Bank, Frankfurt am Main.).

През 2009 г. и 2010 г. са проведени съответно първият и вторият стрес-тестове на банковата система на ЕС, от Комитета на европейските надзорни органи, заедно с Европейската централна банка (ЕЦБ) и Европейската комисия. Първият стрес-тест обхваща най-големите 22 европейски банкови групи (CEBS's Press Release on the Results of the EU-Wide Stress Testing Exercise, Committee of European Banking Supervisors, 1 October 2009, p. 1), а вторият – 91 банки, съставляващи 65% от европейския банков пазар според общата сума на активите им (CEBS's Press Release on the Results of the 2010 EU-Wide Stress Testing Exercise, Committee of European Banking Supervisors, 23 July 2010, p. 1). Стрес-тестът от 2010 г. показва, че

няколко банки отчитат недостиг на капитал в размер на 3.5 млрд. евро. Година по-късно, след като Европейският банков орган (ЕБО) (European Banking Authority, EBA) поема отговорността за извършването на стрес-тестове, 8 от 90 банки отчитат капиталов недостиг в размер на 2.5 млрд. евро (ECB Fails 25 Banks as Italy Fares Worst in Stress Test, Bloomberg Business, October 26, 2014, Black, J.).

През 2014 г. ЕБО предприема широко базиран стрес-тест, който е първият формален кръг след предходните оценки през 2010 г. и 2011 г. Целта на стрес-теста през 2014 г. е да се оцени устойчивостта на банките в ЕС, да се подпомогнат националните надзорни органи при оценката на индивидуални банки, и по този начин да се постигне по-пълно разбиране на системния риск в ЕС, както и да се затегне финансовата дисциплина. Този стрес-тест е координиран от ЕБО в рамките на ЕС и е проведен в сътрудничество с Европейски съвет по системен риск (ЕССР) (European Systemic Risk Board, ESRB), Европейската комисия, ЕЦБ и всички релевантни компетентни национални органи. ЕБСР и Европейската комисия формулират базисните макроикономически сценарии, а ЕБО разработва общата методология на стрес-теста и гарантира разпространяването на резултатите от него.

В широкообхватния стрес-тест в ЕС от 2014 г. са включени 123 големи банкови групи от 22 държави в целия Евросъюз, а не само в еврозоната. България не е включена в извадката. Общата сума на активите на банките, обхванати от стрес-теста, възлиза на около 28,000 млрд. евро в края на 2013 г., т.е. покрива над 70% от общите банкови активи в ЕС. При подготовката за стрес-теста, банките в ЕС се ангажират значително да засият своите капиталови позиции – само между януари и септември 2014 г. те увеличават допълнително своя акционерен капитал с 53.6 млрд. евро.

Източник: ЕБО

Фигура 1. Еволюция на съотношенията на капитал от първи ред (Core Tier 1) от стрес-тестовите през 2011 г. до декември 2013 г. за основни банки в ЕС

Резултатите от стрес-теста, проведен през 2014 г., са индикатор за способността на банките да поемат шокове, свързани със следния общоприет набор от банкови рискове: кредитен риск, пазарен риск, суверенен риск, секюритизационен риск, цена на финансиране (ликвиден риск) и лихвен доход на банката (Results of 2014 EU-wide stress test: Aggregate results, Report, European Banking Authority, 26 October 2014, р. 1). Средно за банките в ЕС се установява, че съотношението на базов собствен капитал от първи ред (СЕТ1) намалява с 260 базисни пункта от 11.1% при старта на стрес-теста до 8.5% след него. Общо 24 банки не успяват да се справят със стрес-теста (т.е. показват най-голям капиталов недостиг), като Италия се представя най-лошо сред участващите държави. Общият размер на регистрирания недостиг на капитал възлиза на 24.6 млрд. евро.

Получените резултати от стрес-теста показват, че загубите вследствие на кредитния риск формират основно влиянието на стреса върху банковия капитал.

Методологията изисква банките да използват вътрешни модели за прогнозиране на тези загуби. Стрес-тестът за кредитен риск покрива експозиции в размер на повече от 20,000 млрд. евро. Резултатите показват, че загубите по кредити възлизат на над 492 млрд. евро. Стрес-тестът води до значителен ръст на експозициите по формата на загуби, които нарастват от 6% на 10% при неблагоприятни сценарии. По отношение на цената на финансиране и нетния лихвен доход, неблагоприятният сценарий при стрес-теста в ЕС включва възходяща промяна на краткосрочните и дългосрочните лихвени проценти, и спредове по правителствените (държавните) облигации. Методологията специфицира по какъв начин банките могат да прогнозират ръста в цената на финансиране, като се установява, че все по-голяма част от банковите активи и пасиви са зависими от техните надежди, което оказва неблагоприятен ефект. ЕБО очаква към 2016 г. нетният лихвен доход на банките да спадне с около 56 млрд. евро, т.е. с 16% спрямо 2013 г., кое-

мо кореспондира с кумулативно намаляване на печалбите на банките с 868 млрд. евро (Results of 2014 EU-wide stress test: Aggregate results, Report, European Banking Authority, 26 October 2014, p. 33). По отношение на пазарния риск, методологията на стрес-тестта описва как банките могат да разчетат дадени сценарии за пазарен риск в техните финансови отчети (отчета за приходите и разходите и отчета за капитала). Ключовият елемент на това е влиянието върху нетния доход от търговията, макар че се включват и всички други позиции.

Като цяло, проведеният мащабен стрес-тест през 2014 г. показва, че банките в ЕС са станали по-устойчиви на шокове. Тестваните европейски банкови групи, представени в България, демонстрират стабилност и доказано висока капиталова адекватност. Те преминават успешно теста за наличие на достатъчно капитал в случай на шокова ситуация, въпреки че вероятността за подобна ситуация е много малка в момента на проверката. Девет банки, отчели капиталов недостиг по време на стрес-теста, го покриват чрез увеличение на капитала в размер на 15 млрд. евро през 2014 г. След това увеличение, общият недостиг на капитал в банковата система в ЕС възлиза на 9.5 млрд. евро. Критици към стрес-теста обаче също не липсват. Така например, че от него са изключени дефлационният риск и рискът от зараза (contagion risk) (ECB Fails 25 Banks as Italy Fares Worst in Stress Test, Bloomberg Business, October 26, 2014, Black, J.).

През 2015 г. БНБ инициира преглед на качеството на активите на цялата българска банкова система по подобие на стрес-тестовете в ЕС и еврозоната, извършени година преди това. Кризата с „Корпоративна търговска банка“ (КТБ) АД през 2014 г. се явява един реален и много тежък тест за банковата система на страната. Ликвидният натиск върху банковата система е преодолян благодарение на договорената рамка за държавна помощ с Европейската комисия

през юни с.г. Българските банки показват положителни резултати въпреки неблагоприятната икономическа и политическа среда през годината. Наличните буфери в банковата система, успоредно с предприетите допълнителни мерки, както от БНБ и правителството, така и от банките, спомагат да бъде съхранена банковата и общата финансова стабилност в страната. Кризата с КТБ остава изолиран случай и не засяга функционирането на останалата част от банковия сектор. БНБ предприема последователна консервативна политика, недопускаща смекчаване на регулаторния режим, независимо от промените с въвеждането на общата европейска рамка (пакетът ДКИ IV/РКИ). Като цяло обаче 2014-а година е определена като една от най-трудните за българската банкова система от времето на голямата криза през 1996-1997 г. досега (Искров: До края на 2015 г. БНБ ще инициира стрес тестове за българските банки, Investor.bg, 5.12.2014, Колев, Св.). Кризата с КТБ показва необходимостта от по-ефективен банков надзор в България, адекватен преглед на качеството на активите на банковия сектор, извършване на стрес-тестове на системата и предприемане на надеждни инструменти за възстановяване и реструктуриране на банки. Във връзка с това в средата на 2015 г. у нас е приет Законът за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници (Обн, ДВ, бр. 62 от 14 август 2015 г.), а до края на юли 2016 г. се очаква да приключат стрес-тестовете на банковата система. Важно значение се отделя на оценката на стабилността на финансовия сектор, съпроводена с анализ на взаимосвързаността на банките, оценка на приноса на финансовия сектор за икономическия растеж и преглед на качеството на законовата рамка и конкурентоспособността на банковия сектор. Очакванията са финалната оценка на финансовия сектор у нас да бъде завършена в края на 2016 г.

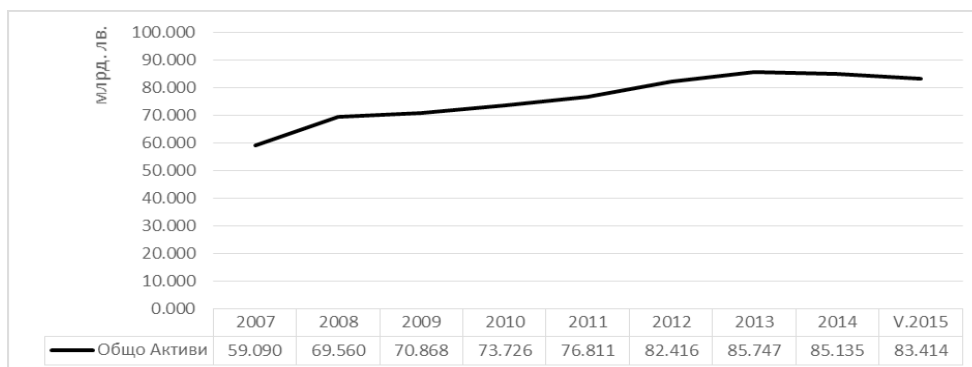
2. Анализ на развитието на банковата система в България през периода 2007-2015 г. под влияние на световните кризисни процеси

Изследването на влиянието на глобалната финансова криза и суверенната дългова криза в еврозоната върху българската банкова система е концентрирано върху някои ключови показатели за дейността на кредитните институции у нас. Периодът на изследването е от януари 2007 г. до май 2015 г. Включително. Този период обхваща годините на глобалната финансова криза, дълговата криза в еврозоната и кризата с КТБ АД от 2014 г. През тези години основното предизвикателство пред българската банкова система е запазването на банковата стабилност. В настоящото изследване са използвани официални статистически данни на БНБ.

Активите на българската банкова система бележат непрекъснато увеличение през периода 2007-2013 г. Те нарастват значително през 2008 г., а през следващите години по време на финансовата криза увеличението им е в по-малък размер. През 2014 г. банковите активи отбелязват леко намаление (поради изключването на активите на КТБ АД), а през месец май 2015 г. възлизат на 83.414 млрд. лв. Причина за увеличението на банковите активи би могло да бъде нарастването на

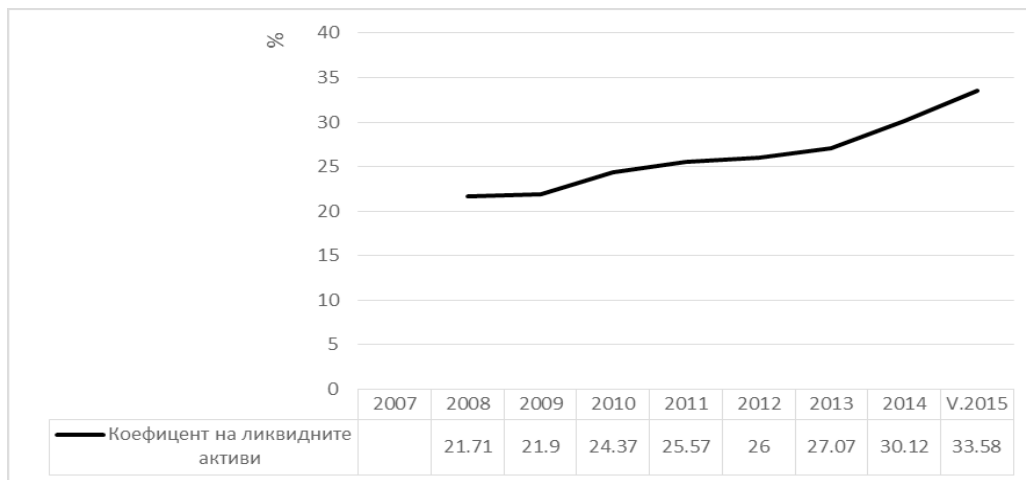
депозитите в банковата система (Български банков сектор, ОБЗОР, Специален фокус върху лихвената политика, Анализ от ЕЛАНА Трейдинг, София, април 2013 г., с. 2).

Собственият капитал на банковата система нараства близо два пъти през разглеждания период, като през 2014 г. възлиза на 10.820 млрд. лв. Показателят нараства до 2009 г. През 2010 г. се наблюдава понижение, а през 2011 г. той отново нараства и се задържа на сравнително постоянно ниво до 2014 г., когато отново нараства. По данни на БНБ през месец май 2015 г. собственият капитал на банките е 10.808 млрд. лв. Големият му размер, натрупаните провизии и печалбите предпазват банковата система от фалити, породени от лоши кредити. Съотношението собствен капитал към активи на банковата система в България през 2007 г. е 9.77% - най-ниската стойност за разглеждания период. Това съотношение нараства до 2009 г. до 13.15%, след което от 2010 г. до 2013 г. намалява. Повишението на собствения капитал изостава спрямо това на банковите активи, тъй като банките активно привличат спестявания, а нормата на печалба остава ниска. Отново следва нарастване през 2014 г. и месец май 2015 г., когато дялът на собствения капитал в активите на банките е 12.96%. При този показател не се наблюдават резки изменения през разглеждания период. Това се дължи на значителното нарастване на активите и на собствения капитал.

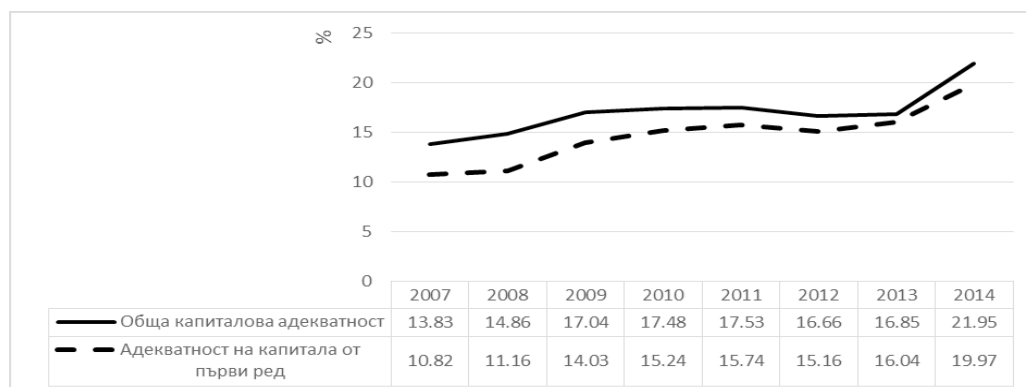
Източник: БНБ

Фигура 2. Активи на банките в България през периода 2007 – V.2015 г. (млрд. лв.)

Източник: БНБ

Фигура 3. Коефициент на ликвидните активи на банковата система в България през периода 2008 – V.2015 г. (%)

Източник: БНБ

Фигура 4. Обща капиталова адекватност и адекватност на капитала от първи ред на банковата система в България през периода 2007 – 2014 г. (%)

БНБ публикува официални данни за ликвидността на банките от 2008 г. Това затруднява оценката на влиянието на глобалната финансова криза и дълговата криза в еврозоната върху този показател. През 2008 и 2009 г. коефициентът на ликвидните активи на банковата система в България не се изменя. Този коефициент нараства по-значително през 2010 г., след което продължава да се увеличава през следващите години, но по-плавно. Следва отново по-зна-

чително по размер покачване през 2014 г. и месец май 2015 г. Банките се придържат към надзорната препоръка за поне 20% покритие с ликвидни активи на привлечените средства от граждани и институции, различни от кредитни. Ликвидният натиск вследствие на кризата с КТБ АД е преодолян, като продължаващото нарастване на депозитите на населението и предприятията свидетелства за възстановеното доверие в банковия сектор.

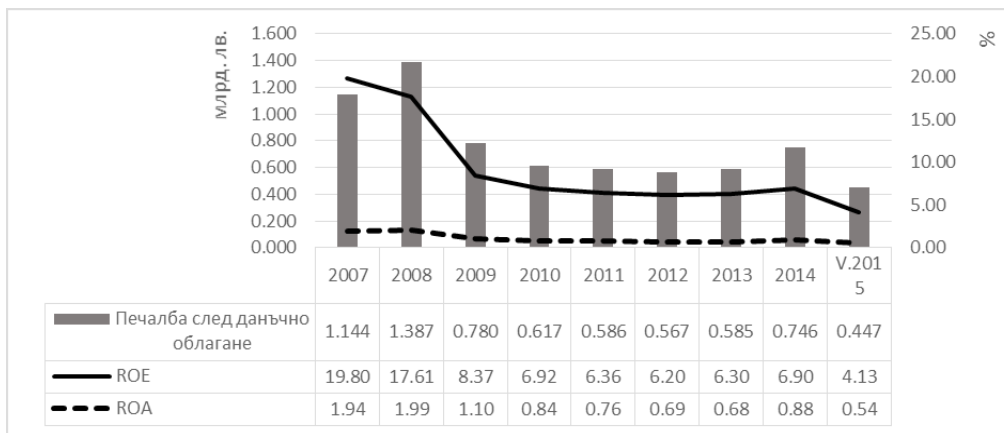
Икономическо развитие

Както е видно от фигурата, ликвидността на банковата система остава стабилна през периода на финансовата криза. Банките разполагат с достатъчно финансови средства, които да отпуснат под формата на кредити, но ги задържат. Това може да се дължи на допълнително подсибяване срещу неплатежоспособност, на липса на добри проекти за финансиране, на повишените изисквания за ликвидност на банките и на несигурната икономическа обстановка и повишения дял на лошите кредити.

Изискванията на БНБ са процентът на общата капиталова адекватност да не бъде по-малко от 12%, а този на капитала от първи ред – не по-малко от 6%. През 2009 г. БНБ въвежда изискване, капиталът от първи ред да не бъде по-малко от 10%, като се цели допълнителна стабилност в банковата система по време на финансовата криза. С влизането в сила на общите за ЕС изисквания за капиталови съотношения през 2014 г., които целят да приложат новите световни стандарти за банковия капитал Базел III, минимално изискваната капиталова адекватност се повишава до 13.5% за банковия сектор. Към минимално изискваната капиталова адекватност от 8% се добавят предпазен капиталов буфер в размер на 2.5% от сумата на общата рискова експозиция на банките и капиталов буфер за системен риск, равняващ се на 3% от рисково претеглените експозиции в България, а по преценка на БНБ се прилага и за експозиции в трети държави (Наредба №8 от 24 април 2014 г. на БНБ за капиталовите буфери на банките, Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г., с. 2). Съотношението на капитал от първи ред е 6% (Наредба №7 от 24 април 2014 г. на БНБ за организацията и управлението на рисковете в банките, Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г., с. 13). Кредитните институции следва да отговарят на задължителни минимални капиталови изисквания за съотношение на базов собствен капитал от първи ред (от 4.5%).

Общата капиталова адекватност на българските банки нараства през периода 2007-2011 г. Съществено по размер нарастване се наблюдава през 2009 г. и за няколко години показателят остава на почти непроменени нива. През 2012 г. е отчетено понижение. Най-голямото по размер покачване на показателя е отчетено през 2014 г. През периода 2007-2014 г. адекватността на капитала от първи ред на българските банки непрекъснато нараства, като почти удвоява стойността си. През декември 2014 г. капиталът от първи ред възлиза на 9.8 млрд. лв., а този от втори ред – на 975 млн. лв. В структурата на капитала от първи ред базовият собствен капитал от първи ред заема 97.7% (БНБ, 2015, Годишен отчет 2014 г., с. 67).

Капиталовата адекватност на банковата система остава много добра като резултат от печалбите и натрупаните резерви на кредитните институции. По време на финансовата криза банките намаляват отпуснатите кредити. Те завишават значително изискванията си към потенциалните кредитополучатели, което допълнително намалява броя на одобрените за финансиране проекти. От фигурата е видно, че двата показателя са значително над минималните изисквания на БНБ. БНБ е консервативна институция и тези нормативни изисквания са високи в сравнение с банковите регулации в ЕС. Банките преизпълняват тези норми, като поддържат капиталовата адекватност на високо ниво. Следва да се отбележи, че някои банки получиха препоръки за набирание на капитал от БНБ, за да подобрят капиталовата си адекватност. В банковата система съществуват значителни по размер резерви от финансови средства, за които се извършват лихвени плащания без да се получават доходи от лихви. Тези стойности на показателите показват влошаване на рентабилността и запазване на стабилността.

Източник: БНБ, собствени изчисления

Фигура 5. Печалба след данъчно облагане (млрд. лв.), ROE (%) и ROA (%) на банковата система в България през периода 2007 – V.2015 г.

Печалбата след данъчно облагане на банките в България нараства през 2008 г. до най-високата ѝ стойност за анализирания период. През 2009 г. тя драстично намалява, като намалението продължава в по-малки размери до 2012 г. Един от факторите за понижението на финансовия резултат е намалението на съотношението кредити към активи на банковата система. Следва леко повишение на печалбата през 2013 г. и по-значително повишение през 2014 г. до 0.746 млрд. лв. Стойността на показателя през месец май 2015 г. е 0.447 млрд. лв.

През разглеждания период ROE намалява близо пет пъти. Понижението през 2009 г. е значително с 52%. Стойностите на този показател остават почти неизменени от 2010 г. до 2014 г. Причината за голямото намаление на ROE е както близо двойното нарастване на собствения капитал на банковата система, така и понижението на печалбата на банките.

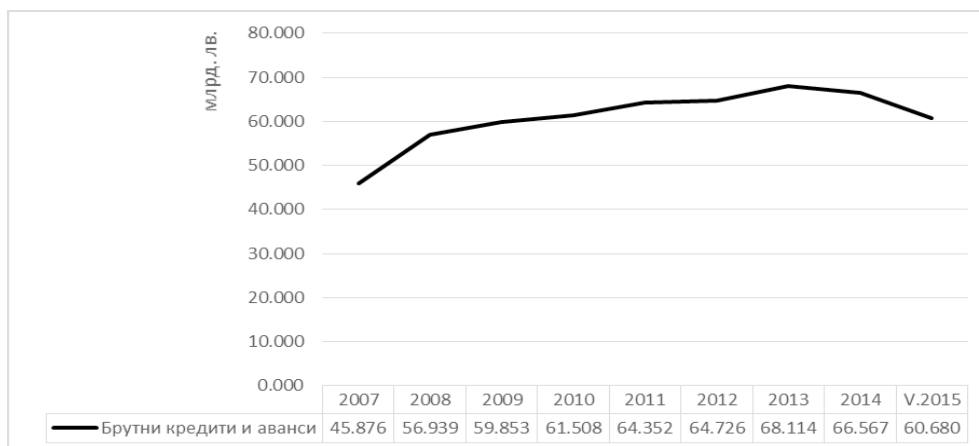
ROA също отбелязва понижението през анализирания период. През 2008 г. стойността на този показател незначително се покачва. През 2009 г. следва драстично намаление до 1.10%, което продължава с по-умерени темпове до 2013 г. През 2014 г. стойността му се повишава, а през месец

май 2015 г. възлиза на 0.54%. Голямото му понижението може да се обясни със значителното нарастване на общите банкови активи, както и намаляването на печалбата.

Банковото кредитиране е един от факторите за икономическия растеж през предкризисния период. Брунтните кредити и аванси на банките в България съществено нарастват през 2008 г. с 11.063 млрд. лв. Тенденцията на нарастване се запазва, макар и с по-умерени темпове, до 2013 г. През 2014 г. е отчетено леко понижението. Брунтните кредити и аванси през месец май 2015 г. се равняват на 60.680 млрд. лв.

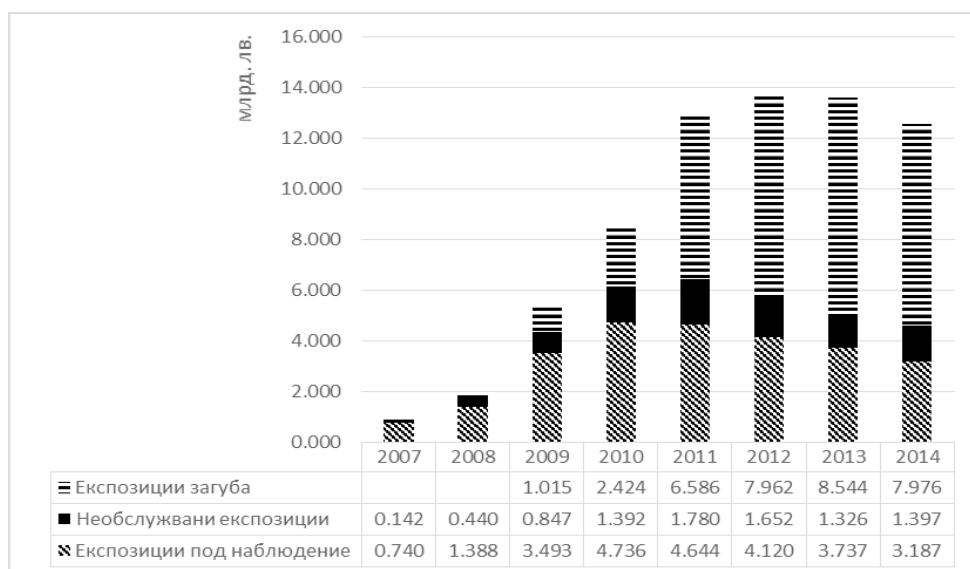
Влиянието на финансовата криза ясно се вижда от динамиката на рисковите експозиции на банките. През 2008 и 2009 г. експозициите под наблюдение на българската банкова система на два пъти почти удвояват размера си, като през 2010 г. повишението продължава. От 2011 г. тенденцията обръща посоката си и следва умерено намаление до 3.187 млрд. лв. през 2014 г. Наблюдават се стабилизиране на кредитните портфейли в банковата система и тенденция на намаление на експозициите под наблюдение. Това оказва положително отражение върху финансовия резултат на банките и би следвало да ги стимулира да увеличат кредитирането.

Икономическо развитие

Източник: БНБ

Фигура 6. Брутни кредити и аванси на банковата система в България през периода 2007 – V.2015 г. (млрд. лв.)

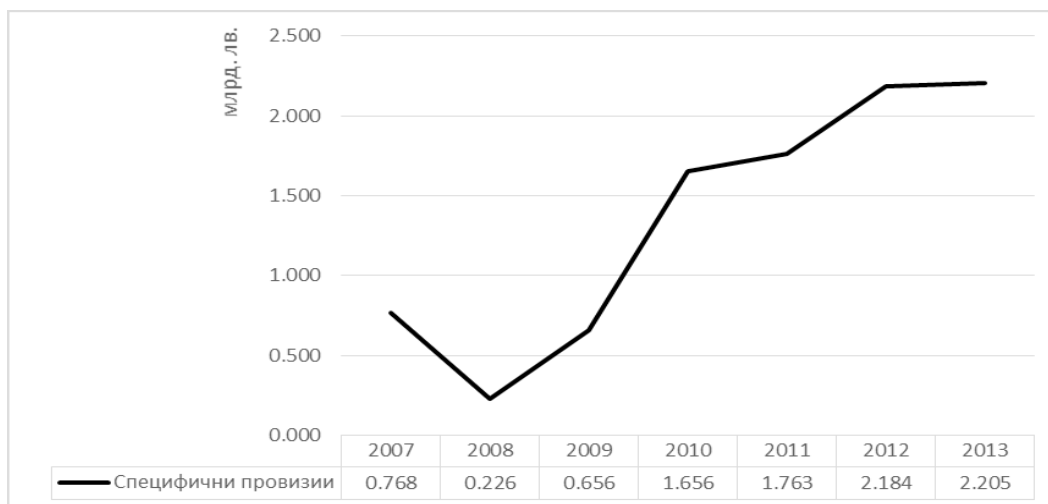
Източник: БНБ

Фигура 7. Рискови експозиции на банките в България през периода 2007 – 2014 г. (млрд. лв.)

Необслужваните експозиции непрекъснато нарастват от 2007 г. до 2011 г. През следващите две години е отбелязано леко понижение на размера им. През 2014 г. отново се наблюдава незначително повишение.

Данни за експозиции, класифицирани като загуба, са налични от 2009 до 2014 г.

От 2009 г. до 2013 г. този показател е увеличил стойността си близо девет пъти. През 2014 г. е отчетено понижение до 7.976 млрд. лв. Следва да се отбележи, че разглежданите категории рискови експозиции са изменяни.

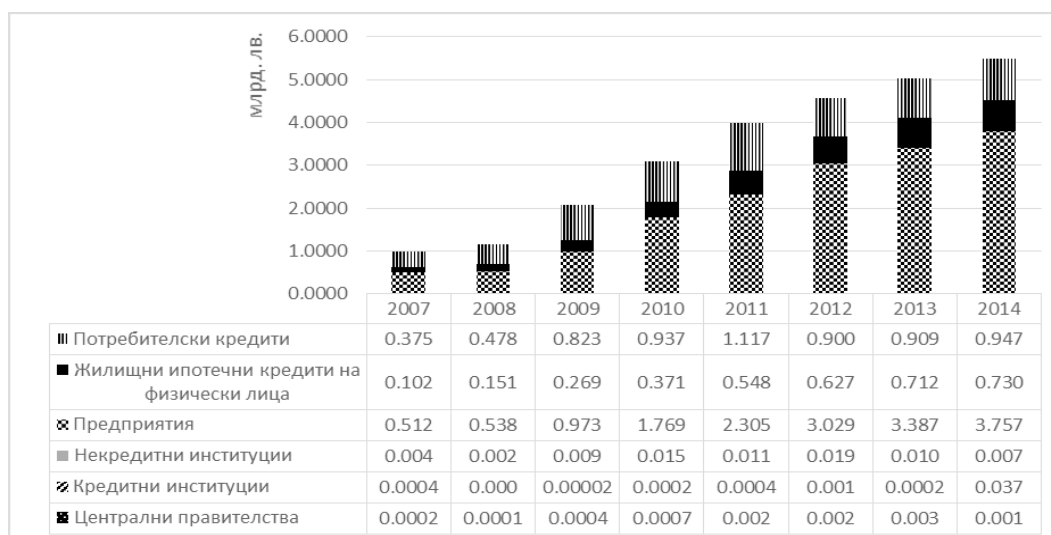

Източник: БНБ

Фигура 8. Специфични провизии на банките в България през периода 2007 – 2013 г. (млрд. лв.)

През 2008 г. е отчетено значително намаление на специфичните провизии, заделени от българската банкова система. От 2009 г. до 2013 г. този показател непрекъснато нараства, като увеличението му е голямо през 2010 г., след което

до края на разглеждания период то е поплавно. Специфичните провизии за кредитен риск отпадат с изменението на нормативната уредба с цел да се отразят промените в банковото законодателство на ЕС.

Източник: БНБ

Фигура 9. Обезценки по кредити в банковата система в България през периода 2007-2014 г. (млрд. лв.)

Икономическо развитие

Обезценките по кредити на българските банки непрекъснато нарастват през разглеждания период. Както е видно от фигурата, най-висока стойност имат обезценките по кредити, предоставени на предприятия. Увеличението им е от 0.512 млрд. лв. през 2007 г. до 3.757 млрд. лв. през 2014 г. или над 7 пъти. Това би могло да се дължи на намаленото потребление и високата задлъжнялост на фирмите. Тези кредити са с най-голям размер и могат да създават проблеми при функционирането на банковата система. Значителен е рискът от натрупване на загуби за банките.

На второ място по размер се нареждат обезценките по потребителски кредити. Те нарастват през периода 2007-2014 г. близо три пъти или в по-малка степен в сравнение с обезценките по кредити за предприятия. Този показател нараства през периода 2007-2011 г., когато достига най-високата си стойност за разглеждания период от 1.117 млрд. лв. През 2012 г. се наблюдава понижаване. През 2013 и 2014 г. отново е отчетено повишение.

На следващо място по размер са обезценките по ипотечни кредити на физически лица, които нарастват през периода 2007-2014 г. седем пъти, подобно на обезценките по кредити, отпуснати на предприятия. Обезценките нарастват постепенно.

Привлечените средства от банките в България нарастват през периода 2007 – 2013 г. През 2014 г. е отчетено понижение до 73.529 млрд. лв. Спестяванията на населението са на висока стойност, като депозитите от частни лица се увеличават с по-бързи темпове от корпоративните вложения (Български банков сектор, ОБЗОР, Специален фокус върху лихвената политика, Анализ от ЕЛАНА Трейдинг, София, април 2013 г., с. 3).

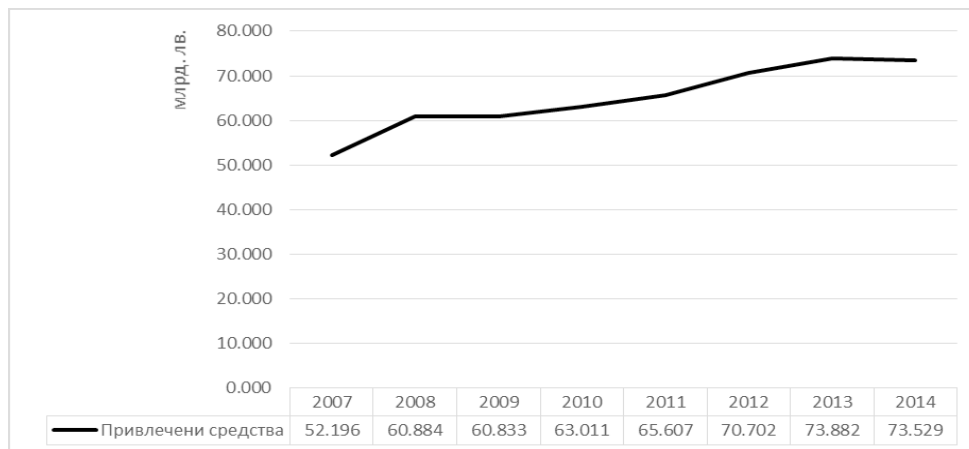
През 2008 г. е отбелязано покачване на лихвените проценти по кредитите за предприятия. През следващите две години лихвените проценти по новоотпусна-

ти кредити за предприятия намаляват. През 2011 г. този показател отново нараства. През 2012 г. намалението е значително – до 7.22%. Следва малко по размер увеличение през 2013 г., след което през последните две години лихвените проценти постоянно намаляват до 5.41% към месец май 2015 г., което е и най-ниската стойност на показателя през периода 2007 – V.2015 г.

Лихвените проценти по потребителските кредити първоначално нарастват до 2009 г. След това до 2012 г. се наблюдава намаление до 12.08%. През 2013 г. лихвеният процент по потребителските кредити отново леко нараства, след което до края на периода е отчетено понижение до 10.48% през месец май 2015 г. – ниво, близко на това в началото на анализирания период.

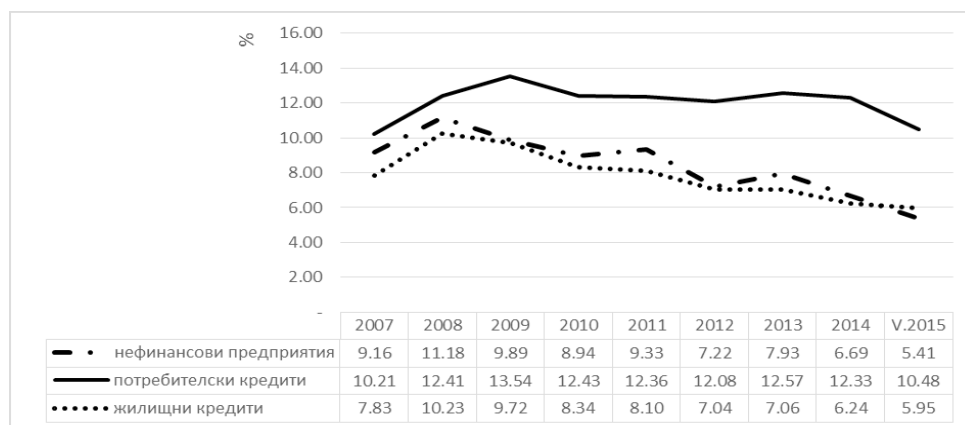
Лихвените проценти при ипотечните кредити значително нарастват през 2008 г. до 10.23%. От 2009 г. те непрекъснато плавно намаляват, като през месец май 2015 г. достигат 5.95%, което е най-ниската стойност през разглеждания период.

През периода 2007 – V.2015 г. се наблюдава тенденция на понижение на лихвените проценти по кредитите, която е най-силно изразена при кредитите за предприятия. През годините преди финансовата криза икономиката е в подем, фирмите осъществяват инвестиционни проекти, увеличеното строителство води до кредитиране както на фирми за строителни дейности, така и на домакинства за покупка на нови жилища. Това е периодът на най-голямо кредитиране и средните лихвени нива по кредитите, включително по жилищните кредити, са над 10%. Повишеното кредитиране се осъществява при занижени изисквания към кредитоискателите и ръст на депозитите, които изостава в сравнение с ръста на кредитите (Неновски, Н., Колева, Д., Чобанов, П.. 2010 г., с. 61).

Източник: БНБ

Фигура 10. Привлечени средства от банковата система в България през периода 2007-2014 г. (млрд. лв.)

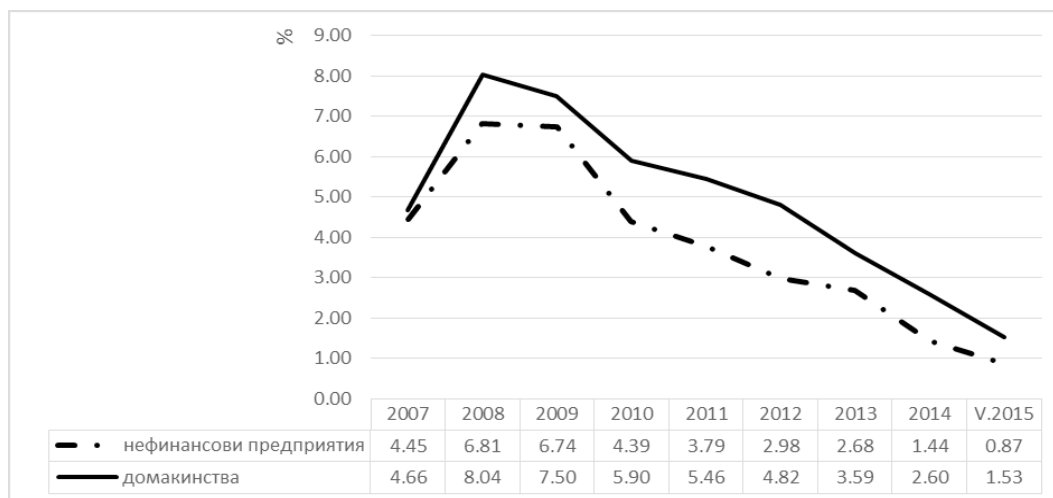

Източник: БНБ

Фигура 11. Лихвени проценти по нов бизнес по кредити в левове за сектори нефинансови предприятия и домакинства на банковата система в България през периода 2007 – V.2015 г. (%)

Свиването на пазара води до намаляване на кредитирането. Кредитният портфейл на банките се влошава. Големи кредитни експозиции в сектора на строителството и свързаните с него икономически сектори стават несъбираеми и са отписани. Освен до преки загуби, това води до намаляване на кредитния портфейл и съответно на приходите. Повишават се изискванията към новите кредитополучатели. Банките изискват по-големи обезпечения и това сериозно ограничава целевите им клиенти. Конку-

ренцията за привличане на клиенти между банките води до съществено намаляване на лихвените проценти по кредитите. Същевременно банките са принудени да намаляват лихвените проценти и да осигуряват гратисен период при преговаряне на условията по кредити, за да продължи обслужването им от кредитополучателите. Целта на банките е да запазят паричните си потоци, тъй като кредитополучателите изпитват сериозни трудности и рисковете от фалит са съществени.

Източник: БНБ, собствени изчисления

Фигура 12. Лихвени проценти по нов бизнес по срочни депозити в левове на сектори нефинансови предприятия и домакинства над 1 ден до 2 години на банковата система в България през периода 2007 – V.2015 г. (%)

Както е видно от фигура 12, лихвени проценти по новооткрити депозити на предприятия намаляват повече от пет пъти през периода 2007 - V.2015 г. Първоначално този лихвен процент нараства през 2008 г., като се запазва на близки нива през 2009 г. От 2010 г. показателят непрекъснато намалява с бързи темпове до края на периода.

Лихвените проценти по депозити на домакинства също нарастват почти двойно през 2008 г. Вероятно това може да се обясни с новите изисквания за стабилност на БНБ и политиката на презапасяване с финансови средства. От 2009 г. до края на разглеждания период показателят намалява, като достига най-ниска стойност през месец май 2015 г.

Както вече бе разяснено, намаленото кредитиране и консервативната политика на БНБ водят до натрупване на средства в банковата система. Повишават се изискванията за капиталова адекватност, както и гарантираната сума за депозантите. Тези фактори, както и високите лихвени проценти по депозити, водят до увеличение на депозитите от граждани и домакинства от

18.986 млрд. лв. през 2007 г. до 41.003 млрд. лв. към края на 2014 г. Банковата система става силно ликвидна и банките плащат лихви по ресурс, който не могат да реализират. Това би могло да бъде причината лихвите по депозити да намаляват всяка година. Това води и до намаляването на лихвите по кредити.

Изводите, които могат да се направят от анализа на влиянието на световната финансова криза върху основните показатели на банките в България през периода 2007-2015 г. са:

- капиталовата адекватност и ликвидността на банковата система са на добро ниво;
- печалбата, ROE и ROA се влошават през 2009 г. Финансовата криза в еврозоната оказва силен ефект върху финансовите резултати на българската банкова система. Банките реализират печалба, въпреки големия размер на обезценки по кредитите. Това се дължи на задържането на високи лихвени проценти по кредитите. Отчита се висок ръст на депозитите и ограничено кредитиране на банките. Икономическите условия и в частност финансовата криза задържат кредитирането;

Икономическо развитие

- рисковите експозиции на българските банки значително нарастват през периода на финансовата криза;
- през 2007 г. банките разчитат на гостъпен ресурс от чужбина. Кризата оказва силно влияние върху банковата система в целия ЕС, като част от банките-майки преустановяват предоставянето на средства към дъщерните си подразделения основно в Източна Европа. Увеличението на депозити от граждани и домакинства в българските банки свидетелства, че увеличаването на активите в българската банкова система се дължи основно на средства, набрани на вътрешния пазар;
- лихвените проценти по депозитите силно намаляват. Понижение се отчита и при лихвените проценти по кредитите.

Заключение

Въведената нова световна регулаторна рамка на капитала – Базел III, стимулира развитието на методи и техники, чрез които банките да управляват по-лесно своите рискове и да оказват положително въздействие върху нивата на капиталовата адекватност. Извършеният анализ на състоянието на българските банки през периода януари 2007 г. – май 2015 г. показва, че те са стабилни и успяват да противостоят на кризисните процеси. Българските банки поддържат капиталова адекватност на високо ниво и значителни по размер финансови резерви. Наличните буфери в банковата система, успоредно с предприетите допълнителни мерки, както от БНБ и правителството, така и от банките, спомагат да бъде съхранена банковата и общата финансова стабилност в страната. БНБ провежда последователна консервативна политика, недопускаща смекчаване на регулаторния режим на банките у нас. На фона на това, проведенният широкомащабен стрес-тест на банките в ЕС през 2014 г. показва значителен регистриран недостиг на банков капитал и 24 банки, които не успяват да се справят със стрес-тестта. Кризата с КТБ в България

Банковата система

показва, че е нужен своевременен преглед на качеството на активите на банковата система у нас и провеждане на стрес-тестове на системата – такива са заложи до края на юли 2016 г., а до края на 2016 г. – окончателна оценка на българския финансов сектор.

Тъй като печалбата на банките и рентабилността на собствения им капитал са на ниски нива под влияние на финансовата криза, вероятно в бъдеще банките ще целят повишение на тези показатели, като може да се очаква ръст на таксите и лихвените проценти по кредитите. За да се подобри финансовият резултат, следва да се продължи и процесът по изчистване на лошите кредити от банките. Необходимо е по-активна политика по отпускане на кредити, за да може банковата система да има по-съществен положителен принос към икономиката. С приемането на Закона за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници в средата на 2015 г. става възможно у нас да се прилагат по-надеждни и ефективни инструменти за възстановяване и реструктуриране на банки.

Цитирани източници:

Български банков сектор, ОБЗОР, Специален фокус върху лихвената политика, Анализ от ЕЛАНА Трејдинг, София, април 2013 г., с. 2-3.

(Balgarski bankov sector, OBZOR, Spetsialen focus varhu lihvenata politika, Analiz ot ELANA Trejding, Sofia, april 2013 g., s. 2-3)

БНБ, 2015. Годишен отчет 2014 г., с. 67.

(BNB, 2015. Godishen otchet 2014 g., s. 67)

Закон за възстановяване и реструктуриране на кредитни институции и инвестиционни посредници, Обн., ДВ, бр. 62 от 14 август 2015 г.

(Zakon za vuzstanoviavane i prestrukturirane na kreditni institutscii i investicionni posrednitsi, Obn., DV, br, 62 ot 14 avgust 2015 g.)

Икономическо развитие

Искров: До края на 2015 г. БНБ ще инициира стрес тестове за българските банки, Investor.bg, 5.12.2014, Колев, СВ.

(Iskrov: Do kraia na 2015 BNB shte initsira stress testove za balgarskite banki, Investor.bg, 5.12.2014, Kolev, Sv.)

Наредба №7 от 24 април 2014 г. на БНБ за организацията и управлението на рисковете в банките, Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г., с. 13.

(Naredba №7 ot 24 april 2014 g. na BNB za organizatsiyata i upravlението na riskovete v bankite, Obn., DV, br, 40 ot 13 may 2014 g., s. 13)

Наредба №8 от 24 април 2014 г. на БНБ за капиталовите буфери на банките, Обн., ДВ, бр. 40 от 13 май 2014 г., с. 2.

(Naredba № 8 ot 24 april 2014 g. na BNB za kapitalovite buferi na bankite, Obn., DV, br, 40 ot 13 may 2014 g., s. 2)

Неновски, Н., Д. Колева, П. Чобанов, 2010. Отражение на международната финансова и икономическа криза върху банковия сектор в България. Годишник на УНСС, с. 61.

(Nenovski, N., Koleva, D., Chobanov, P., 2010. Otrazhenie na mezhdunarodnata finansova i iкономическа kriza varhu bankovia sector v Bulgaria. Godishnik na UNSS, s. 61)

Димитрова, П., 2014. Реакция при стрес, ТЕМА, 2014 г.,

(Dimitrova, P., 2014. Reaktsia pri stres, TEMA, 2014 g.)

Указание за извършване на стрес-тестове в рамките на процеса на надзорен преглед (Преработена рамка), Българска народна банка, София, 2009 г.

(Ukazanie za izvarshvane na strest-testove v ramkite na protseca na nadzoren pregled (Prerabotena ramka), Balgarska narodna banka, Sofia, 2009 g.)

A Macro Stress Testing Framework for Assessing Systemic Risks in the Banking Sector, ECB Occasional Paper Series, No. 152, October 2013, European Central Bank, Frankfurt am Main.

CEBS's Press Release on the Results of the EU-Wide Stress Testing Exercise, Committee of European Banking Supervisors, 1 October 2009, p. 1.

CEBS's Press Release on the Results of the 2010 EU-Wide Stress Testing Exercise, Committee of European Banking Supervisors, 23 July 2010, p. 1.

DIRECTIVE 2013/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC, OJ L 176, 27.6.2013.

ECB Fails 25 Banks as Italy Fares Worst in Stress Test, Bloomberg Business, October 26, 2014, Black, J.

ECB Financial Stability Review, Special Feature, December 2010, European Central Bank, Frankfurt am Main.

EU Bank Capital Requirements Regulation and Directive, European Parliament News, Economic and monetary affairs, 15 April 2013.

REGULATION (EU) No 575/2013 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012, OJ L 176, 27.6.2013.

Results of 2014 EU-wide stress test: Aggregate results, Report, European Banking Authority, 26 October 2014.

<http://www.bnb.bg/>

<http://www.ecb.europa.eu/>